

Üç Çocuk Değil,
İşyerlerimize
Kreş İstiyoruz!

EMO
23 OCAK 1999

AN

KOSİ

EN

Kreş Hakkı

Eylem Ölmezoğlu
EMO Denizli Şubesi

Kreş hakkı ile ilgili bir yazı hazırlamaya kalkınca aslında ne kadar kapsamlı ve çoklu sorgulamalara gebe bir alana girdiğimi anladım. Belki de kreş hakkı ve beraberinde konunun asıl kaynağı olan “bakım hizmeti”nin, Oda Kadın Komisyonu çalışmaları kapsamında düzenleyeceğimiz bir çalıştay ile derinlemesine tartışılmasına ihtiyaç var. Bu nedenle bu yazıyı temel bir giriş olarak değerlendirerek kendimce birkaç konu üzerinden tartışma açmak istiyorum.

Bakım hizmeti nedir ve neden kadınlar bu hizmetten sorumlu tutulur? Hiç şüphesiz tarihsel toplumsal süreç ve sonucunda hepimize dayatı-

lan cinsiyetçi roller, annelik temelli çocuk bakım hizmetini, beraberinde hane içi alanda süre gelen yaşlı ve hasta bakımını kadının omuzlarına yük-lüyor. Bu görev o kadar kadınla bütünleştirilmiş ki çocuğun hastalanmasından tutun da başına gelecek herhangi bir olumsuz durumdan ilk sorumlu tutulan ve sorgulanan kadınlar ve elbette onların anneliği! Bu suçlama ve yargılama durumu, Engels’in “Babalık hukuku, analık hukuku üzerinde zafer kazanmıştır” tespitiyle çok iyi örtüşüyor ve tarihsel bir gerçekliğe işaret ediyor.¹

¹ Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni: (Aiskhylos’un Orestia tragedyasındaki olaylara dayanarak batmakta olan annelik hukuku ile doğmakta olan babalık hukuku üzerine değerlendirme)

Yaratılan annelik mitinin ardına saklanan büyük bir kadın emeği sömürsü var ve bu sömürü hane içinde ebeveynlerden çocuklara, onlardan diğer kuşaklara aktararak sürekli yineleniyor ve yeniden üretiliyor. Anneannemizin/babaannemizin hane içinde yaşadığı bakım ve ev içi hizmet üretimi, annelerimize gelen kuşakta şeklen ve fikren hiç değişmediği gibi maalesef şu an bizlerin de değiştirememesi için büyük bir baskı ve beraberinde kadınlığı/anneliği/ablalığı sorgulama dayatması var. Bu dayatmaların en önemli motivasyonu, aile bağının sürdürülebilmesi için yaratılan ve “yuvayı dışı kuş yapar” vurgusuyla kadına yüklenen psikolojik, vicdani yükümlülükler ve bunların altında kadının yaşadığı duygusal ağırlık.

Burada bahsettiğim duygusal ağırlık, özellikle son yıllarda yaygın olarak tahsil düzeyi yüksek ya da içinde bulunduğu topluma görece kendini daha bilinçli tanımlayan kadınlar için “kusursuz anne” olma çabası olarak nüksediyor. Çalışma yaşamında kadının artan rolü, “çocuk da yaparım kariyer de” sloganıyla iyi anne olma baskısını artırıyor. Özellikle çevremde bir yarış halini aldığını gözlemlediğim en iyi anne olma çabası, hele ki kadınlar çalışma yaşamında olduğu için çocuktan uzak kalınan zamanların da suçluluk duygusunu ekleyerek, tüm bakım sorumluluklarının kendileri tarafından kontrol altına alınması çabasına dönüşüyor.

Bu alıntı biraz daha katkı koyabilir:

“Annelik görevlerinin ya da çocuk bakım maliyetlerinin tamamen kadınların üzerine kalması, kadınlar arasında çocuk bakımı konusunda ücretli düzenlemelere gidilmesi ve bu işin değersiz bir meslek olarak addedilmesi, kadınlar arasındaki farklı hiyerarşileri de derinleştiren bir niteliğe sahip: Çocuklu kadınlar/çocuksuz kadınlar, tam zamanlı aktif anne olanlar/yarı zamanlı aktif anne olanlar, eşi olan anneler/yalnız anneler, ev geçimiy-le birlikte çocuk bakımını da üstlenen ekonomik

olarak dezavantajlı konumda olan anneler/çocuk bakımının bir kısmını devredebilen (işin duygusal olmayan maddi tarafını) ekonomik açıdan avantajlı anneler, batılı anneler/göçmen bakıcılar vs.”²

Çocuklu çalışan kadınların en büyük problemi “işteyken çocuğa kim bakacak” sorunsalı. Bu durumda beklenen o ki hane içinde bakım işlerinden sorumlu kim ise soruna çözüm bulmaya çalışan da o; yani konu dönüp dolaşıp kadınlara geliyor. Eğer üstsoy, konum olarak yakınlarda ise çocuk bakımı hemen üst kuşak annelere devrediliyor. Yani devreye anneanne ve babaanneler giriyor. Ancak onların olmadığı bir koşulda, zaman zaman kadının çalışma yaşamı ile annelik arasında bir seçim yapmasına kadar gidebilen ve bakıma dair sorumlulukları devredebildiği ölçüde çalışma yaşamına girilebileceği bir durum ortaya çıkıyor. Geçtiğimiz yıl “büyükannelere bakım parası” diye bir uygulama duyurulmuştu, belki hatırlarsınız. Bu bile bakımın ısrarla hane içine sıkıştırılması ve kadın üzerinden yürütülmesinin devlet eliyle kalıcılaştırılmasından başka bir şey değil aslında. Oysa asıl çözümün kurumsal bakım hizmetinin sağlanması olduğu aşikar.

Kreş hakkı ve arayışı işte burada devreye giriyor. Kreş aslında tüm ebeveynler için çocuklarının bakımını sağlamak kapsamında çalışan ya da çalışmayan, anne ya da baba ayrımı olmaksızın ulaşılabilir bir şekilde sağlanması gereken kamu hizmeti olarak tanımlanmalı.

Oysa bu konuda yasalar yeterli ölçüde zorunluluk getirmiyor; mevzuat maddeleri arasında sıkışık kalmış “zorunludur”lar, denetlenmediği müddetçe asla zorunlu olmuyorlar. Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik’in 13. Maddesi’nde “Yaşları ve medeni halleri ne olursa

² <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/web-yazilari/emegimiz/co-cuk-uretimi-uzerine/> sayfasında yayımlanan Anne Françoise Praz, Marianne Modak ve Françoise Messant, (2011), “Produire des enfants aujourd’hui: un défi pour l’analyse féministe” NQF Vol. 30 No 1 çevirisi.

olsun, 150'den çok kadın çalışanı olan işyerlerinde, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması, bakımı ve emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın EK-IV'te belirtilen şartları taşıyan bir yurdun kurulması zorunludur. Yurt, işyerine 250 metreden daha uzaksa işveren taşıt sağlamakla yükümlüdür" ifadesi yer alıyor. Devamında; "Kadın çalışan sayısının hesabına erkek çalışanlar arasından çocuğunun annesi ölmüş veya velayeti babaya verilmiş olanlar da dâhil edilir" denilmekte.

Bu ifadeler ve sayısal değerlendirmeler her açıdan cinsiyetçilikte seviye atlamış ve bence kabul edilemez bir noktada. Birincisi ve en temel konu, kreş ihtiyacının kadınlar üzerinden değerlendirilmesinin yanlışlığı ve yine bakım hizmeti sorumluluğunun kadınlara bütünlük olduğu basmakalıbında ısrar edilmesi. İkinci konu ise 150 sayısının çokluğu. Bu sayı neyi ifade ediyor, neye dayandırılıyor merak ediyorum. Niye 30 değil, 50 değil? Üçüncü konu babanın işin içine ancak annenin olmaması durumunda dahil olması. Ve tabii ki dördüncü konu ise "zorunluluk" durumunu kimin ne sıklıkta ne zaman denetlediği.

Bunun yanında Devlet Memurları Kanunu'nda, "Lüzum ve ihtiyaç görülen yerlerde çocuk bakımevi ve sosyal tesisler kurulabilir" denilmekte. Bu alanı düzenleyen "Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik" diye bir düzenleme de var. Bu düzenlemede kurumca istihdam edilen memurların 0-6 yaş grubuna giren en az 50 çocuğu için kurumun idari ve mali işlerle ilgili birimine bağlı olarak kreş açılabileceği belirtiliyor. Yine en büyük handicap bir zorunluluğun olmaması ve konunun kurumların inisiyatifine bırakılması (ta ki Sayıştay'a kadar!). Ancak düzenlemede hiç olmazsa kadın erkek üzerinden değil çocuk sayısı üzerinden değerlendirme yapılması ve bu sayının 50 gibi daha makul bir seviyede olması iyi kısmı.

Daha doğrusu iyi kısmı "idi". Son yıllarda kamuda çalışanların çocuklarına yönelik kreş uygulamaları giderek azalıyor. Zaten sayılı kurumda sağlanan bakım hizmeti, Sayıştay'ın kreş hizmetini "kamu zararı" olarak nitelendirmesi üzerine bambaşka bir boyuta geldi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kreşine yönelik 2018'in başında verilen bu karar sonrası, 2015'ten itibaren hesap edilen kamu zararı çalışanların maaşından kesilerek ödenecek.³

Kreş ya da bakım yurdu, her ne dersek diyelim, bu yapıların sosyal tesis bakış açısıyla ele alınması akla mantığa uygun değil. Bu durum kendi giderlerini karşılama zorunluluğunu da beraberinde getirdiği için kamu kurumlarında 2008 yılında 497 olan kreş sayısı, 2015'te 121'e, 2016'da 56'ya düşmüş.⁴

Peki nasıl olmalı? Aslında bunun cevabının yazının başında da belirttiğim gibi bir çalıştay ile somutlaştırılması çok verimli olur. Ama yine de sonuç niyetine şunları söyleyebiliriz:

- Bakım hizmeti kamusal bir hizmet olarak tanımlanmalı.
- Bakım hizmeti devlet eliyle denetlenebilir bir yapıda olmalı.
- Tüm ebeveynlerin erişimine uygun ulaşılabilir şekilde düzenlenmeli.
- Her işyerinde ve mahallede kreşler olmalı.
- Kamuda kreşlerin kar/zarar hesabı ile değerlendirilmesinden vazgeçilmeli.
- İşyerlerinde kreş hizmeti kadın çalışan üzerinden değil toplam çalışan üzerinden yeni tanımlanmalı ve sayısal kriter düşürülmeli.
- Kreş açmayan işyerleri denetlenmeli ve yaptırım uygulanmalı.
- Vardiyalı çalışanlar da düşünülerek 7/24 açık kreşler hayata geçirilmeli.

Bunların sağlanmadığı yerde aslında tek se-

3 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/908934/Sayistay_dan_garip_karar_Belediye_kresleri_kamuya_zararmis.html

4 <https://ekmekvegul.net/gundem/nerede-ucretsiz-nitelikli-kamu-kresleri>

çenek kalıyor; o da sayısı gün geçtikçe artan özel kreş ve gündüz bakım evleri. Ne derece denetlendikleri, çocukları ne şekilde yönlendirdikleri, nasıl kadroları olduğu meçhul bu kreşlerin çoğunun fiziksel şartları da elverişsiz. Gün geçmiyor ki kreşte çocukların başına gelen kazalar ve kötü muamele eden çalışanlarla ilgili bir haber olmasın. Bir başka konu da geçtiğimiz yıllarda yargıya taşınan ve “sıbyan mektepleri” adıyla dini eğitim veren kreşlerin durumu.⁵

Maalesef çocukları ne yurtlarda, ne kreşlerde, ne okullarda ne de sokakta koruyamayan bir ülkeyiz. Kreş hakkı üzerinden yaptığımız değerlendirmelerde konunun çocuk hakları boyutuyla da ele alınmasının; ebeveyn olma ya da olmama durumlarımızdan bağımsız ve sadece kadınlara yüklenen patriyarka dayatmasından azade hepimizi ilgilendiren önemli bir toplumsal sorumluluk olduğunu düşünüyorum.●

5 <http://www.egitimis.org.tr/hukuk/acilan-davalar/anayasaya-aykiri-faaliyet-gosteren-sibyan-mektepleri-ne-iliskin-suc-duyurusunda-bulunduk-110/#.W1R059IzaCg>

